Tartu ülikool.

P. Põld.

I. Ajaloolisi andmeid.

Ülikool 1632—1656 ja 1690—1710. Tartu ülikooli asutajaks tuleb arvata Rootsi kuningas Gustav II Adolf, kes Nürnbergi sõjaleeris 30. VI. 1632 ülikooli asutamisaktile alla kirjutas. See esimene ülikool, n. n. *Academia Gustaviana*, kestis kõigest 24 aastat ja lõpetas 1656 oma tegevuse, kui venelased viieks aastaks Tartu vallutasid. Ainult üksikud professorid jätkasid mõne aasta (kuni 1665) Tallinnas loenguid. 1690 uuendas kuningas Karl XI ülikooli, *Academia Gustaviana-Carolina* nime all. See töötas Tartus 10 aastat ja viidi siis Põhja sõja hädaohtude ootel Pärnu, kus ta 1710 hingusele läks. — Rootsi ülikool oli ladinakeelne, nagu kõik tolleaegsed ülikoolid. Kuid siin õpetati arvatavasti siiski muude keelte hulgas ka eesti keelt. Teaduskondi oli neli: usu-, õiguse-, arsti- ja filosoofia-teaduskond; esimeses akadeemias oli kokku 19, teises 11 professorit.

Rootsiaegne ülikool asus aa. 1632—1641 endise Maarja kiriku hoones, mille asemele praegune ülikooli-peahoone on ehitatud. A. 1641 sai ülikool oma maja, mille asupaik aga kindel ei ole. Vanade Tartu kaartide põhjal oletatakse, et ta seisnud Jakobi tänaval, pahemat kätt Toomi mäkke viivast peaalleest; teise arvamise järele asunud ta vastu Jaani kirikut, praeguse vangimaja kohal.

Ülikool 1802—1890. Uuesti sai Tartu ülikool käima ja seekord juba kestvalt 92-aastase vaheaja järele 1802. a., mil Vene keiser Aleksander I temale uue põhja pani. Selle ülikooli pärandus on praegu Eesti ülikooli käes. Nagu rootsiaegselgi akadeemial oli Aleksandri asutatud ülikoolil kauemat aega eelnimetatud neli teaduskonda. 1850. a. aga jaotati filosoofiateaduskond kaheks: ajaloo-keeleteaduslikuks ja füüsilis-matemaatiliseks. Nii sai teaduskondi 5, mis püsisid vene aja lõpuni. Keiser Aleksandri uuendatud ülikool kujunes saksakeelseks Liivi-, Eesti- ja Kuramaa „maaülikooliks“ (Landesuniversität). Õppekeeleks oli siin saksa keel; õppejõududeks — balti ja välismaa sakslased; üliõpilaste enamik koosnes balti aadli ja literaatide poegadest. Õppetoole oli alguses terve ülikooli kohta 28, peale selle 12 keeltelektori ja kunstide-õpetaja kohta. Ajajooksul suurendati kateedrite arvu, eriti arstiteaduskonna ja ajaloo-keeleteaduskonna nõudeil. 90. aastate alul, mil algas ülikooli venestus, ulatus õppekohtade arv 47 professuurini ja 5 dotsentuurini. Lektoreid oli 5. Viimaste hulka kuulusid algusest peale ka eesti ja läti keele lektor.

Aleksander I varustas Tartu ülikooli oma aja kohta võrdlemisi rikkalikult. Ülikoolile annetati igaveseks tarvitamiseks endise Maarja kiriku ase ja vana Rootsi kindluse ala, 30 tiinu suur Toomimägi; temale määrati aastaseks ülalpidamiseks ainult 4000 rubla vähem kui sai Moskva ülikool; temale muretseti

Tartu, lk. 650